

ЧУПІКОВ

УДК 338

Андрій Анатолійович
chupikov@mauntex.com.ua

Менеджер зі збуту, ТОВ
"Маунтекс"

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ РІВНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ВЗАЄМОВПЛИВ

MODERN APPROACHES TO CLASSIFICATION OF LEVELS OF ECONOMIC SECURITY AND THEIR INTERACTION.

У статті досліджено поняття економічної безпеки через побудову ієрархії основних її видів, окреслені характеристики кожного з них, проаналізовані та систематизовані взаємозв'язки між рівнями економічної безпеки.

В статті рассмотрено понятие экономической безопасности через построение иерархии ее основных видов, описаны характеристики каждого из них, проанализированы и систематизированы взаимосвязи между уровнями экономической безопасности.

The article deals with the notion of economic security through the construction of a hierarchy of its main types, describes its characteristics, the interrelations between levels of economic security are analyzed and systematized.

Ключові слова: економічна безпека, міжнародна економічна безпека, національна економічна безпека, регіональна економічна безпека, економічна безпека підприємства, економічна безпека особистості

Ключевые слова: экономическая безопасность, международная экономическая безопасность, национальная экономическая безопасность, региональная экономическая безопасность, экономическая безопасность предприятия, экономическая безопасность личности

Key words: economic security, international economic security, national economic security, regional economic security, economic security of the enterprise, economic security of the individual

ВСТУП

Постановка проблеми та актуальність

Сучасна економіка України знаходиться в умовах постійних змін внутрішньої та навколишньої обстановки і в залежності від соціальних і політичних факторів що впливають на її стан і стабільність. Серед таких чинників можна виділити безпосередньо ті, що загрожують поступальному суспільно-політичному й соціально-економічному розвитку країни, а саме: прояви агресії з боку Росії, корупція, неефективна система державного управління, економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, неефективне управління державним боргом, використання недоброзичливої конкуренції, зниження рівня життя населення, високий рівень "тінізації" та криміналізації національної економіки, інноваційне та промислове шпигунство, уразливість державних інформаційних ресурсів до кібератак тощо. Наявність та усвідомлення цих явищ спонукає до всебічного вивчення процесів, що відбуваються, та їх впливу на економіку країни з метою забезпечення максимального ступеню адаптації до змінних умов. Одним із інструментів забезпечення усталеного розвитку та стабільного функціонування як економіки в цілому, так і окремих її ланок можна

вважати впровадження системи економічної безпеки для оперативної протидії існуючим загрозам та попередження виникнення нових небезпек. Забезпечення економічної безпеки як фундаментальної вимоги розвитку не є новим для вітчизняної наукової школи, однак сучасні умови, які окрім проблем внутрішньої безпеки характеризуються глобалізацією світової економіки, що невід'ємно пов'язана з поглибленням інтеграційного процесу в Європейський Союз, вимагають перегляду і удосконалення існуючих концепцій для найбільш ефективного вирішення актуальних проблем сьогодення.

МЕТОЮ СТАТТІ є дослідження поглядів на структурно-ієрархічну складову економічної безпеки та виявлення взаємозв'язків між її рівнями для поглиблення розуміння сутності і виявлення напрямків вдосконалення трактування економічної безпеки, як складної багатоаспектної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На сьогодні існує чимало підходів до визначення економічної безпеки як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Узагальнюючи роботи фахівців, основні з них можна систематизувати наступним чином (табл. 1):

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека»

Підходи до визначення «економічної безпеки»	Автор
Механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам	О.А. Кириченко [1, с.56], М.М. Зацеркляний [2, с.8-10] та ін.
Захист економічних інтересів	О.Ф. Новікова [3, с.7]
Задоволення потреб населення і держави	Жаліло Я.А. [4, с. 97–104].
Комплекс заходів, спрямований на постійний і стабільний розвиток	Т.М. Іванюта [5, с. 8]
Забезпечення високого рівня конкурентоспроможності	Чикало, І.В. [6, с. 181]
Вияв системи заходів безпеки та динамічний розвиток її елементів	Т.М. Гордієнко [7, с. 128]
Ефективність використання ресурсного потенціалу	З.С. Варналій [8, с. 17]

РЕЗУЛЬТАТИ

Окремо представлені підходи науковців щодо визначення економічної безпеки через побудову ієрархії основних її видів. Розглядом цих питань в Україні займаються багато учених, а саме - З.В. Якубович, О.Руда, Л.Малюта, О.М. Ляшенко,

Б.В. Плескач, В.К. Бантуш, В.С. Варналій, В.Д. Зализко та багато інших. Розглянувши різні погляди на класифікацію рівнів економічної безпеки та побудову їх ієрархії можна виділити формулювання наступних дослідників (табл. 2):

Таблиця 2

Класифікація підходів до побудови ієрархії рівнів економічної безпеки

Автор	Запропоновано
З.В. Якубович, О. Руда, Л. Малюта	Пропонують визначення ієрархії видів економічної безпеки, розподіляючи її на глобальну економічну безпеку, міжнародну економічну безпеку, національну економічну безпеку, економічну безпеку регіону, економічну безпеку підприємств. [9] [10]
О.М. Ляшенко, Б.В. Плескач, В.К. Бантуш	Виділяють 6 ієрархічних рівнів економічної безпеки: індивідуальна, локальна (мікрорівень - економічна безпека підприємств), регіональна (мезорівень - економічна безпека регіону, території, галузі, виробничого комплексу), національна безпека (макрорівень - економічна безпека держави), міжнародна безпека як складова глобальної безпеки, глобальна безпека (мегарівень). [11]
В.С. Варналій	Розглядає поняття національної безпеки, розрізняючи три її рівні, а саме людини й громадянина, суспільства і держави. [8]
В.Д. Зализко	Пропонує трактування структурної ієрархії економічної безпеки, включаючи економічну безпеку сільських територій, а саме: економічна безпека держави, міжнародна економічна безпека, економічна безпека окремих територій. [12]
Л.А. Гініс	Виділяє такі рівні ієрархічної структури економічної безпеки, як економічна безпека країни, регіону, галузі, промисловості, корпорації, підприємства [13]

Проаналізувавши погляди фахівців, можна констатувати схожість запропонованих підходів до класифікації рівнів економічної безпеки, але також, на погляд автора, наведені ієрархічні структури є недостатньо розгорнутими. Розглянувши класифікації З.В. Якубовича, О.Руда, Л.Малюти та Л.А. Гінісу, головним недоліком наведених підходів є відсутність рівня індивідуальної економічної безпеки. У конфігурації В.Д. Зализко не враховано ще й міжнародний рівень. В.С. Варналій не включає рівень економічної безпеки підприємства. О.М. Ляшенко, Б.В. Плескачем, В.К. Бантушем розглядається ієрархія видів у розрізі безпекотворення, але в повній мірі може застосовуватись і для характеристики економічної безпеки. Також слід зазначити, що жоден з авторів не надав детального розгляду взаємозв'язків між рівнями економічної безпеки. У зв'язку з вищенаведеним виникає необхідність проведення ієрархії економічної безпеки включаючи

взаємозв'язок між рівнями для подальшого розуміння її сутності. Така ієрархічна структура може виглядати наступним чином (рис.1).

Розглянемо більш детально кожен з рівнів економічної безпеки та сформулюємо стисло характеристику кожного з них:

Міжнародна економічна безпека – багатоаспектна категорія, в основі якої лежить стійкість і стабільність економіки країни на міжнародній арені, комплекс міжнародних умов співіснування держав, за якого кожній з них – члену світового співтовариства забезпечується можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального і економічного розвитку, пов'язану з реалізацією національних інтересів за умови відсутності зовнішнього і політичного тиску і розраховуючи на невтручання, розуміння і взаємовигідне співробітництво зі сторони інших держав.

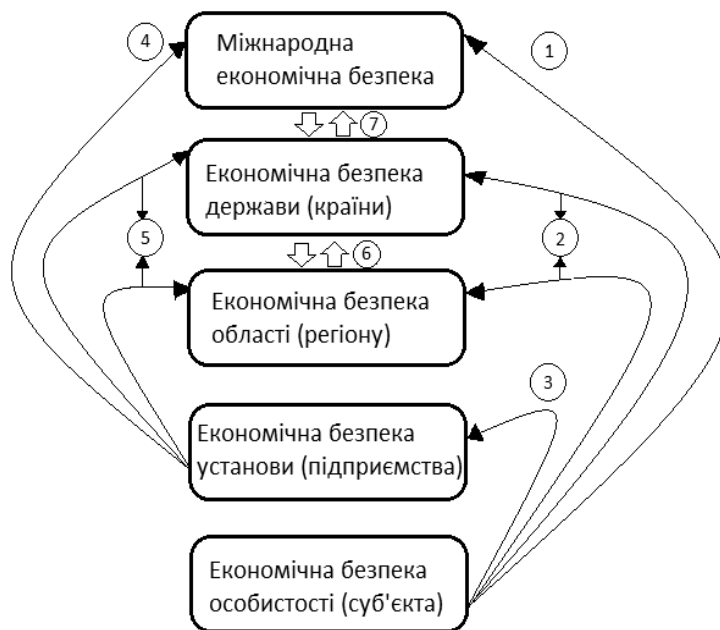

Рис. 1. Ієрархічна структура видів економічної безпеки, включаючи систему взаємозв'язків між її рівнями

Економічна безпека країни – стан економіки і інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний соціально направлений розвиток країни в цілому, здатний задовольнити потреби кожного громадянина, достатній економічний потенціал держави навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку екзогенних та ендемогенних процесів. Основними елементами економічної безпеки країни можна вважати:

- фактори самодостатності такі, як природні і мінеральні ресурси, індустрію та інфраструктуру, сільськогосподарський потенціал, наявність кваліфікованих трудових ресурсів, конкурентоздатність виробленої продукції, ефективна система оподаткування тощо;

- фактори стійкості, до яких можна віднести політичну та економічну стабільність, розвинуту ринкову і соціальну інфраструктуру, низький рівень безробіття, забезпечення правопорядку в фінансовій і господарській діяльності, достатній рівень доходів громадян, підтримку регіонального розвитку та інші;

- фактори розвитку, до яких належать високий рівень науки та освіти, створення умов для інвестиційно-інноваційної діяльності, модернізація і техніко-виробничий розвиток, рівень інтеграції у світову економіку, ефективна національна інноваційна система, тощо.

Економічна безпека регіону – сукупність умов і факторів, що характеризує поточний стан регіональної економіки, стабільність, стійкість і поступовість її розвитку, враховуючи історичні, природно-кліматичні та демографічні особливості регіонів; здатність регіональної влади забезпечити конкурентоздатність та життєдіяльність регіону, в основі чого лежать регіональні інтереси (забезпечення і підтримка гідного рівня життя населення, раціональне використання наявного економічного потенціалу,

реалізація незалежної соціально-економічної політики регіону та інтегрованість у фінансову систему країни) і необхідність їх захисту від різноманітних внутрішніх (виникають у межах регіону) і зовнішніх (здійснювана економічна політика держави, адміністрацій інших регіонів, іноземних держав) загроз з вимогою дотримання балансу із загальнонаціональними інтересами.

Економічна безпека підприємства - стан господарюючого суб'єкту, при якому він при найбільш ефективному використанні наявних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачуваних обставин і в основному досягає цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського розвитку. Слід зазначити, що виділяють різні складові економічної безпеки підприємства, зокрема, техніко-технологічну, яка відображає рівень відповідності технології, що використовується на підприємстві, сучасним світовим аналогам; фінансову, що покликана забезпечити досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів; інтелектуальну та кадрову, яка полягає в збереженні та розвитку інтелектуального потенціалу суб'єкта господарювання; інформаційну, головне завдання якої полягає в забезпеченні ефективного інформаційно-аналітичного супроводу господарської діяльності; екологічну, яка повинна забезпечити виконання встановлених екологічних норм та мінімізацію втрат від забруднення зовнішнього середовища; правову, головне завдання якої полягає у всебічному правовому забезпеченні діяльності підприємства, виконанні діючого законодавства; силову, яка спрямована на забезпечення фізичної безпеки співробітників підприємства, збереження їх майна тощо.

Економічна безпека особистості характеризується гарантованими умовами захисту життєвих, правових і

економічних інтересів суб'єкту, забезпеченням системи соціального розвитку особистості, при яких можливо реалізувати природне право на нормальний рівень і якість життя та здійснення місії людини. Слід також відмітити, що на стабільність існування і економічну захищеність особистості впливають оточуючі екологічні, демографічні, технологічні і науково-інформаційні чинники.

У процесі аналізу теоретичних підходів до класифікації рівнів економічної безпеки та спираючись на сучасні реалії соціального, політичного і економічного стану взаємовідносин між світовими державами та процесів, що протікають всередині України, можна встановити низку специфічних зв'язків між видами економічної безпеки, що пронумеровані на рис. 1, а саме:

① Вплив міжнародної економічної безпеки на економічну безпеку особистості можна відобразити наступним чином (табл. 3);

② Зв'язок економічної безпеки особистості з економічною безпекою держави та регіону може виглядати так (табл. 4);

③ Залежність економічної безпеки особистості від економічної безпеки підприємства можна звести до наступного (табл. 5);

④ Вплив міжнародної економічної безпеки на економічну безпеку підприємства можна представити у наступному вигляді (табл. 6);

⑤ Вплив держави на економічну безпеку підприємства може проявлятися наступним чином (табл. 7);

⑥ Залежність економічної безпеки регіону від економічної безпеки держави може виражатися у наступному (табл. 8);

⑦ Зв'язок економічної безпеки країни з міжнародною економічною безпекою може виглядати так (табл. 9).

Слід також відмітити, що зв'язки економічної безпеки держави та міжнародної економічної безпеки, економічної безпеки регіону та країни не є односторонніми. Їх взаємозалежність виявляється в тому, що економічна безпека більшого за масштабом утворення безпосередньо залежить від безпеки кожної з його ланок (членів світової спільноти і регіонів відповідно.) Зазначимо також, що очевидним є вплив економічної безпеки підприємства на безпеку держав. Саме підприємство утворює чинники, які формують безпеку держави: створює національний внутрішній продукт, виготовляє продукцію та забезпечує попит на товари державного та суспільного споживання, податковими та соціальними платежами та відрахуваннями формує доходи держави, своїм економічним розвитком сприяє економічному розвитку держави, сприяє підвищенню міжнародного статусу країни або навпаки, через додатково створену вартість формує внутрішній інвестиційний потенціал держави, тощо. В той же час треба відмітити зв'язок економічної безпеки держави з економічною безпекою індивіду, що проявляється через те, що при досягненні певного мінімального рівня економічної безпеки особистості у суспільства з'являється можливість ефективно використовувати переваги кооперативної поведінки, спеціалізації і професіоналізації господарської діяльності тим самим позитивно впливати на розвиток держави та на рівень її економічної безпеки.

Таблиця 3

Зв'язок економічної безпеки особистості з міжнародною економічною безпекою

Економічна безпека особистості	<i>Прямий зв'язок</i>	Наслідки цих процесів впливають на економічну безпеку країни, а як слідство – її громадянина	Міжнародна економічна безпека
	Неоднозначність та нестабільність політичних курсів держав, а особливо сусідніх та впливових, прикладом яких можуть послужити санкції, воєнні дії, анексія.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Біржові маніпуляції, ціни на нафту, природний газ та інші паливні ресурси, коливання курсів валют тощо.		

Таблиця 4

Зв'язок економічної безпеки особистості з економічною безпекою держави та регіону

Економічна безпека особистості	<i>Прямий зв'язок</i>	Результати проведення політики держави є основою створення системи економічної безпеки суб'єкта.	Економічна безпека держави та регіону
	Державна соціально-економічна політика а також політика у сфері праці та зайнятості.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Проведення структурної, інвестиційної, цінової, фінансово-кредитної, валютної, бюджетної та податкової, інституціональної, аграрної і зовнішньоекономічної державної політики.		

Таблиця 5

Зв'язок економічної безпеки особистості з економічною підприємства

Економічна безпека особистості	<i>Прямий зв'язок</i>	Невід'ємно пов'язані з економічною безпекою особистості – клієнта або працівника компанії.	Економічна безпека підприємства
	Якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства, ефективна організація безпеки персоналу, неплатежі, фінансові піраміди, невикплати заробітної плати.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Фінансовий стан, стабільність функціонування у комерційному середовищі, рівень внутрішньої безпеки та матеріального забезпечення підприємства.		

Таблиця 6

Зв'язок економічної безпеки підприємства з міжнародною економічною безпекою

Економічна безпека підприємства	<i>Прямий зв'язок</i>	Перелічені чинники впливають на економічну безпеку суб'єкту господарської діяльності на рівні міжнародних відносин	Міжнародна економічна безпека
	Встановлення обмежень (санкції, ембарго) або надання торговельних пільг, поглиблення залежності від постачання або закупівлі товарів, послуг та ресурсів, завдяки чому збільшується кількість міжнародних договорів і розширюються ринки збуту підприємства, що окрім можливості додаткових об'ємів продажу та зростання прибутків також пов'язано з посиленням ризиків і збільшенням кількості загроз економічній безпеці організації.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Розширення або скорочення експортно-імпортних зв'язків між державами		

Таблиця 7

Зв'язок економічної безпеки підприємства з економічною безпекою країни

Економічна безпека підприємства	<i>Прямий зв'язок</i>	Наслідки проведення державної політики у зазначених сферах впливають на економічну безпеку суб'єкту господарювання.	Економічна безпека держави та регіону
	Створення сприятливих або несприятливих умов для стабільного фінансового, виробничого та науково-технічного розвитку організації, наприклад таких, як зміни у законодавчих актах, пов'язані зокрема з захистом прав власності, регулюванням грошового обігу і зовнішньоекономічною діяльністю; цільові комплексні програми, встановлення лімітів, надання державних замовлень і укладання державних контрактів, державне інвестування, бюджетні дотації, субсидії, субвенції, регулювання податків і податкових пільг, державні кредити		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Операції з державними цінними паперами на відкритому ринку (випуск цінних паперів, використання коливань їх вартості для збагачення, порушення порядку виплат дивідендів впливають на е.б. АТ), різні галузеві і загальнодержавні норми і стандарти, норми амортизації, в тому числі прискореної, встановлення єдиної тарифної системи, ліцензування, митні збори, квоти, сертифікація, стандартизація, патентування, страхування, встановлення граничних рівнів рентабельності		

Зв'язок економічної безпеки регіону з економічною безпекою країни

Економічна безпека регіону	<i>Прямий зв'язок</i>	Ефективність функціонування держави в сфері підтримки та регулювання розвитку регіонів має вирішальний вплив на економічну безпеку останніх.	Економічна безпека держави
	Взаємодія регіонів у рамках єдиної економічної системи, бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку, розвиток різних форм територіальної організації продуктивних сил (створення спеціальних економічних зон, міжрегіональне та прикордонне співробітництво, розвиток регіонального ринку товарів і послуг та ін.), забезпечення ефективного функціонування регіонального ринку праці, розвиток виробничої та соціальної інфраструктури, енергетичне забезпечення регіону.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Використання природних ресурсів і природоохоронна діяльність; інформаційне забезпечення управлінської діяльності органів влади та суб'єктів господарювання, прозорість діяльності органів управління; дотації підприємствам; податкові пільги, відстрочення, розстрочки сплати податків, пенні та штрафи, а також орендних платежів до бюджету; кредитування на пільгових умовах, під гарантії місцевих і регіональних органів влади, розміщення регіонального замовлення, постачання продукції на конкурсній основі.		

Таблиця 9

Зв'язок економічної безпеки країни з міжнародною економічною безпекою

Економічна безпека держави	<i>Прямий зв'язок</i>	Міжнародні відносини, що характеризуються насамперед глобалізаційними процесами зачіпають усі складові економічної безпеки держави	Міжнародна економічна безпека
	Залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури; велика енергетична залежність від імпорту нафти і газу; залежність національного фінансового ринку від глобального; експансія передових країн світу; діяльність міжнародних організацій		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Посилення конкурентної боротьби за контроль над ринками, територіями і природними ресурсами в глобальному масштабі; нестабільність світової фінансової системи; розширення світових ринків для певних видів продукції, товарів та послуг; поширення кризових явищ;		

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних підходів до визначення економічної безпеки та дослідження класифікацій ієрархічної структури дозволяють розглядати її, як взаємопов'язану і взаємозалежну систему різних рівнів: міжнародного, національного, регіонального, рівня окремо взятої господарської структури, особистості. Також слід відмітити глибокий взаємовплив описаних компонентів один на одного, керуючись яким відкриваються нові напрямки дослідження економічної безпеки, як складної категоріальної системи на кожному з рівнів та можливості пошуку нових шляхів щодо

удосконалення її забезпечення, опираючись на сучасні умови розвитку та існування.

Список використаних джерел

1. Кириченко О.А. Організаційно-правове забезпечення функціонування системи економічної безпеки України / О.А. Кириченко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2010. – № 1. – С.54-59.
2. Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф. Основи економічної безпеки / М.М. Зацеркляний, О.Ф. Мельников // Навч. посібник – 2009. – 337 с. с. 8-10.
3. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення:

монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості – 2006. 408 с. с.7.

4. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку // Стратегічна панорама. – 2004. – №3. – с. 97–104.

5. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства / Іванюта Т.М, Заїчковський А.О. // Навч. посіб. – 2009. – 255 с. с. 8.

6. Чикало, І.В. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки як цільова функція економічної безпеки підприємництва [Текст] / Інна Василівна Чикало // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. - 2014. – Том 15. – № 1. – С. 179-188.

7. Гордієнко Т.М. Теоретичні основи взаємобумовленості національної та регіональної економічної безпеки / Т.М. Гордієнко // Економіка та право. – 2010. - №1. – с. 126-132

8. Варналій З.С. Економічна безпека: навч. посіб. / під заг. ред. З.С. Варналія // Навч. посіб. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

9. Якубович З.В. Недоліки методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємств та шляхи їх усунення [Текст] / З.В. Якубович // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2011. – № 704. – С. 71–76.

10. Руда О., Малюта Л. Організація економічної безпеки в контексті активізації розвитку товаровиробництва / О.Руда, Л.Малюта // Галицький економічний вісник. – 2012. – №3(36). – с.35-42.

11. Економічна безпека та національна конкурентоспроможність в умовах глобалізації / О.М. Ляшенко, Б.В. Плєскач, В.К. Бантуш // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 161. – С. 113-118.

12. Зализко В.Д. О проблеме содержательно-понятийного толкования экономической безопасности / В.Д. Зализко // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2014. – № 3 (113).

13. Иерархическая структура системы экономической безопасности / Гинис Л.А // Альманах современной науки и образования Тамбов: Грамота, 2007. № 4 (4). С. 64-67.